

BRIGADE RESPONSIBILITY – WAY TO RECOVER A LACK OF ASSETS

Valentina Staneva

Todor Kableshkov University of Transport – Sofia, Republic of Bulgaria, valiastaneva@abv.bg

Abstract: In the activity of each enterprise, there may be a need to seek brigade responsibility in cases where the accounting activity is carried out on shifts within a team (brigade). Brigade responsibility is a concept of financial law, which has its historical explanation from the time of the planned economy and the activity of the trade union organizations. As a preventive coercive measure in the past, it undergoes a transformation in modern times that leads to the emergence of labor-law relations leading to almost unlawful sanctioning of workers under conditions when the activities of exchange are carried out in shifts within a separate labor force.

The objective of brigade responsibility in today's conditions is to reduce the losses for the owners of the economically separate reporting units at the expense of the workers under the changed working hours regime.

The purpose of this report is to determine the prerequisites for the search for property liability within a working group working at a changing organization of working time. A review of the conditions for the realization of property liability is made in the presence of prerequisites for seeking joint and several liability. Employee insecurity in terms of remuneration received, reduced by the amounts due under a british liability contract, is the main reason for the high turnover in those enterprises where the demand for british liability of employees is being applied. The analysis shows that unfair practices by employers apply to workers for whom the state should provide the necessary legal and institutional protection.

Keywords: property liability, a brigade liability, financial control, inventory control, lack.

БРИГАДНАТА ОТГОВОРНОСТ - НАЧИН ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА ЛИПСИ НА АКТИВИ

Валентина Станева

ВТУ „Тодор Каблешков” – София, Република България, valiastaneva@abv.bg

Резюме: В дейността на всяко предприятие може да възникне необходимост от търсене на бригадна отговорност в случаите, когато отчетническата дейност се извършва на смени в рамките на колектив (бригада). Бригадната отговорност е понятие от финансовото право, което има своето историческо обяснение от времето на плановата икономика и дейността на профсъюзните организации. Възникнало като превантивна принудителна мярка в миналото, то в съвременните условия претърпява трансформация, която води до израждане на трудово-правните отношения, водещи до почти противозаконно санкциониране на работещите при условия, когато отчетническата дейност се извършва на смени в рамките на обособен трудов колектив.

Целта на бригадната отговорност в съвременните условия е намаляване на загубите за собствениците на икономически обособените отчетни единици за сметка на работещите при условия на работа на сменен режим на организация на работното време.

Целта на настоящият доклад е да се определят предпоставките за търсене на имуществена отговорност в рамките на трудов колектив, работещ при сменна организация на работното време. Прави се преглед на условията за осъществяване на имуществена отговорност при наличие на предпоставки за търсене на солидарна отговорност. Наличието на несигурност в работещите по отношение на получаваното възнаграждение, намалено с дължимите суми по договор за бригадна отговорност, е основната причина за голямото текучество в тези предприятия, в които се прилага търсенето на бригадна отговорност от работещите. От извършеният анализ се откроява извода, че се прилагат нелоялни практики от страна на работодателите спрямо работниците, за които държавата следва да осигури дължимата законодателна и институционална закрила.

Ключови думи: имуществена отговорност, бригадна отговорност, финансов контрол, инвентаризация, липса.

Хармонизирането на счетоводното законодателство на Република България с приложимото в Европейския съюз се свързва с приемането на нов Закон за счетоводството (в сила от 01.01.2016 г.), както и промените в съответните закони, регламентиращи финансовия контрол и търсенето на имуществена отговорност. За създаване на условия за изпълнение на поставените пред предприятието цели е необходимо да се прилагат адекватни механизми за контрол. Контролът е основна управленска функция, чрез която се осъществява обратната връзка в системата за управление на организационната единица. Чрез него ръководството на предприятието получава информация за състоянието на организационната единица, за настъпилите изменения под въздействието на различни фактори (юридически, политически, икономически, социални и др.), за резултатите от изпълняваните управленски решения, за слабостите и отклоненията в дейността, които се нуждаят от корекция за постигане на поставените задачи и цели съобразно икономическите интереси на субекта на управлението.

Във финансовия контрол се използват конкретни форми на контрол, които намират преимуществено приложение в практиката – проверка, диагностика (оценка на риска), ревизия, одит и инспекция. Инвентаризацията е типична проявна форма на финансовия контрол за извършване на материална и документална проверка, при която се търси съответствие между установената норма на поведение и реализираните процеси и дейности. От гледна точка на финансовия контрол, при нея се проверяват параметрите, в които се развива или проявява обекта на контрол, като целта е установяване на обективната истина по отношение на отчетните документи за наличие на активи и пасиви на предприятието.

Съгласно определението в Закона за счетоводството, инвентаризацията е „процесът на подготовка и фактическа проверка чрез различни способи на натуралните и стойностните параметри на активите и пасивите на предприятието към точно определена дата, съпоставяне на получените резултати със счетоводните данни и установяване на евентуални разлики“¹⁹². С цел достоверно представяне на счетоводната информация във финансовите отчети на предприятията, същите са задължени да извършват инвентаризация на активите и пасивите най-малко веднъж годишно, освен ако нетните им приходи от продажби за текущия отчетен период не надвишават 200 000 лв. Инвентаризация се извършва по решение на ръководителя на предприятието, по искане на органите на съдебната власт и/или на други държавни органи, когато това е предвидено в закон. При установяване на липси в резултат от извършена инвентаризация се поставя и началото на процеса за търсене на имуществена отговорност. Но трябва да се прави разлика между липса и брак, защото „понятието „брак“ по същество се свързва с онези активи на предприятието, които са напълно или частично негодни за използване в неговата дейност. Това се дължи на настъпили съществени несъответствия между техните качествени характеристики, удовлетворяващи определени потребности, и предварително определените критерии за това.“¹⁹³ В друго авторово становище се определят причините за допускането на брака, който „може да бъде: брак по вина на работниците, брак по вина на ръководството, брак по вина на доставчиците. При установяване на загубите от брак се вземат предвид стойността на бракуваните изделия и разходите за поправимия брак“¹⁹⁴. Но докато при бракът по вина на работниците има достатъчно данни за персонализиране на отговорността спрямо определен кръг работници или работник, то при липсата такава персонализация е невъзможна.

Актуалността на проблема с бригадната отговорност, като разновидност на имуществената отговорност при липси на активи в предприятията от нефинансовия сектор, се обуславя от разминаването между теоретичните постановки и практическата интерпретация на правните и счетоводни аспекти при нейното възникване и реализиране. Като ограничение на изследването е търсенето на бригадна имуществена отговорност в предприятията от нефинансовия сектор, които не попадат в обхвата на осъществявания държавен финансов контрол по реда на Закона за държавната финансова инспекция.

В юридически аспект, бригадната отговорност се регламентира в чл. 209 на Кодекса на труда. Бригадната отговорност е разновидност на имуществената отговорност, при която се реализира „гражданска (материална) отговорност на лица, изпълняващи дейност, подлежаща на финансов контрол.“¹⁹⁵ Бригадната отговорност е за липса и възниква в изпълнение на предварително сключен писмен договор между работодателя и работниците или служителите, които общо или на смени извършват **отчетническа дейност**.

¹⁹² Виж т. 5 от § 1 на Допълнителните разпоредби на Закона за счетоводството.

¹⁹³ Иванова Росица и колектив, Методически въпроси на анализа на загубите от брак на продукция в промишлените предприятия, Колективна монография „Икономиката на България и Европейския съюз в глобалния свят“, ИК-УНСС, София, 2018, стр. 167, ISBN 978-619-232-089-8.

¹⁹⁴ Йосифова, Десислава. Възможности за отчитането на загубите от брак в производството, сп. Актив, бр.6/2013.

¹⁹⁵ Томева Милка и колектив, Финансов контрол, Издателство „Фабер“, В. Търново, 2016, стр. 317.

Обикновено тя се търси тогава, когато не може да се установи конкретният причинител на липсата, като стойността на вредата се разпределя между работниците или служителите, подписали договора, съразмерно на получената брутна работна заплата за периода от време, за който е установена липсата. В периода от 1987 г. до 1992 г. включително, чрез Наредба № 2 за бригадна имуществена отговорност на Министерство на финансите, съгласувана с централното ръководство на Българските професионални съюзи и с другите заинтересувани ведомства, са били уредени условията за сключване на договор за поемане на бригадна имуществена отговорност. Към момента изискванията на наредбата не са задължителни, но в практиката се забелязва придържане към нейните изисквания с малки изключения, които най-често са във вреда на колектива от работници и служители.

Съгласно разпоредбите на Кодекса на труда, работникът или служителят отговаря имуществено за вредата, която е причинил на работодателя по небрежност при или по повод изпълнението на трудовите си задължения. Когато вредата е причинена умишлено или в резултат на престъпление, или е причинена не при или по повод изпълнението на трудовите задължения, отговорността се определя от гражданския закон. В различие от разпоредбите на Кодекса на труда са разпоредбите на Закона за държавната финансова инспекция, където се уточнява, че за противоправно причинени вреди на предприятията, които са установени в резултат на проведена финансова инспекция, които са пряка и непосредствена последица от поведението на виновните лица, се носи пълна имуществена отговорност, когато вредата е причинена умишлено, или от липси, или е причинена не при или по повод изпълнение на служебните задължения. При наличие на условията за търсене на пълна имуществена отговорност, финансовите инспектори съставят акт за начет, с отразени фактически констатации, подкрепени с доказателства. Тези констатации се смятат за истински до доказване на противното.

Важно условие, определено в отменената наредба¹⁹⁶ е доброволния характер на сключения договор за поемане на бригадна отговорност, чийто характер продължава и в действащият Кодекс на труда, формулиран със словосъчетанието „може да се поеме“¹⁹⁷. В договора за бригадна отговорност при липси се определя и срокът на действието, който задължително следва да започва след инвентаризация и да завършва с такава. При промени в състава на бригадата поради напускане или приемане на нови членове, както и при временно отсъствие (поради отпуск по болест, платен годишен отпуск, неплатен отпуск и др.), инвентаризация на наличното имущество не се извършва, ако за това се постигне съгласие между всички членове на бригадата и ръководството на предприятието. Това съгласие се отбелязва в приложения към договора за бригадна отговорност, като се посочва датата на постъпването и/или напускането на работника, излизането му в отпуск и всички останали случаи, при които на съответните работници не следва да се търси бригадна отговорност поради обективната им невъзможност за присъствие в обекта, което се удостоверява с подписите на страните. Доброволността на договора за бригадна отговорност се гарантира и от възможността, която се предоставя на всяка от страните, както и на всеки работник, да може да поиска прекратяване на договора преди изтичане на срока, определен в него, като отправи 30-дневно писмено предизвестие до другата страна, ако в договора не е определен друг срок.

Друго разграничително условие, за да може да се приложи бригадна отговорност по реда, предвиден в нормативната уредба е вменяването на трудови задължения за извършване на отчетническа дейност от работници, които боравят общо със стоково-материални ценности и парични средства или работят на смени в обектите на предприятието и поради това не може да се разграничи отчетническата им дейност. По реда на отменената наредба е предвидено да не се сключва договор за бригадна имуществена отговорност със стажант-учениците, които работят в обектите под контрола на членовете на бригадата, което не е изрично упоменато в чл. 209 от Кодекса на труда, но е напълно справедливо да се прилага и при сега действащата нормативна уредба. Тези трудови задължения се отразяват като изисквания в длъжностната характеристика, където следва да има изискване за работа със стоково-материални ценности и парични средства. Изискване само за работа с парични средства не покрива напълно изискванията за отчетническа дейност, когато стоково-материалните запаси се заменят с парични средства и тяхното коректно отчитане има пряко отношение за определяне на имуществената отговорност на отчитащите се лица.

¹⁹⁶ Наредба № 2 за бригадната имуществена отговорност

¹⁹⁷ Текста на изречение първо в ал. 1 на чл. 209 от Кодекса на труда е както следва: „Бригадна отговорност за липса **може да се поеме** с писмен договор, сключен между работодателя и работниците или служителите, които общо или на смени извършват отчетническа дейност.“

Едни от най-важните условия, които следва да бъдат включени в договора за поемане на бригадна имуществена отговорност е посочването на начинът, по който ще се съхранява имуществото, заключването и отключването на обекта, броят на ключовете и достъпа до тях. С договора се посочват и лицата от бригадата, които да водят отчетността и да подписват документите при инвентаризация, получаването и предаването на стоково-материалните ценности и паричните средства, както и всички условия, свързани с правилното организиране на работата с тях. В сегашната действителност тази част най-често се пропуска, което създава условия за нелоялни към работниците и служителите практики. Липсата на клаузи за организация на отчетническата дейност в договорите за бригадна отговорност е предпоставка за нарушаване на правилата за извършване на контрол на материалните ценности и парични средства, а от там и до липса на обективност.

Разликата между индивидуалната и бригадната имуществена отговорност се състои в броя на лицата, които я носят и в начина на нейното пълно реализиране. По отношение на размера на причинената липса, тя се дължи в пълен размер, заедно със законните лихви от деня на причиняването на щетата, а ако това не може да се установи - от деня на откриването на липсата¹⁹⁸. По отношение на начина за реализиране на пълната имуществена отговорност, при индивидуалната тя се търси по съдебен ред, докато при бригадната, тя е доброволна, по силата на сключения доброволно договор за бригадна отговорност. В случай на отказ от изпълнение на клаузите на договора за доброволно изпълнение на задължението, то задължението може да се изпълни след реализиране на съдебно производство и влязло в сила съдебно решение.

Когато се говори за имуществена отговорност на работник или служител в предприятие от нефинансовия сектор, следва да се направи ясното разграничение, че тези предприятия са включени в обхвата на Закона за държавната финансова инспекция само в случаите:

- когато с блокираща квота в капитала на предприятието от нефинансовия сектор участва държавата или общината;
- имат задължения, които са гарантирани с държавно или общинско имущество;
- предприятията са получатели на държавни помощи;
- предприятията са финансирани със средства от държавния или от общинските бюджети, по международни договори или програми на Европейския съюз;
- предприятията са финансирани със средства от държавни предприятия по реда на чл. 62, ал. 3 от Търговския закон - по отношение разходването на тези средства.

Във всички останали случаи разпоредбите на Закона за държавната финансова инспекция са неприложими, което изключва търсенето на бригадна отговорност в резултат от актове за начет, издадени от органи на Държавната финансова инспекция.

Законосъобразно уреждане на липси, за които е установено, че са в резултат на кражба, която не е по вина на бригадата, имуществена отговорност не се търси за причинената вреда на предприятието, като счетоводно се отразява в текущи разходи, които рефлектират върху размера на финансовия резултат за съответния отчетен период. За изключване на възможността за търсене на имуществена отговорност отчитащото се лице, задължително условие е наличието на Протокол от органите на МВР, с който се установяват обстоятелствата по извършената кражба (или друг държавен орган, в зависимост от вида на причинената щета – например при пожар е необходим протокол от органите на противопожарната служба). Ако след досъдебното производство се установи извършител, то същия се привлича към съответната имуществена, дисциплинарна, наказателна или административно-наказателна отговорност.

За счетоводството на предприятието е от съществено значение да има ясни правила за определяне на претърпяната вреда при липса на актив. Тези правила най-често се създават чрез законите и подзаконовите нормативни актове. В сега действащия Закон за държавната финансова инспекция¹⁹⁹, обхвата на закона е намален основно до контрол на финансови средства в публичния сектор и финансирани предприятия с публични средства²⁰⁰. В чл. 24 на Закон за държавната финансова инспекция се указва, че размерът на вредата се определя по по-високата от пазарната цена или отчетната стойност, но този начин на определяне на размера на вредата не се отнася до предприятията от нефинансовия сектор без публично

¹⁹⁸ Виж чл. 207, ал. 2, т. 2 в Кодекса на труда.

¹⁹⁹ В сила от края на м. април 2006 г.

²⁰⁰ Виж чл. 4 от Закон за държавната финансова инспекция.

финансиране. За тях остава определянето на размера на отговорността за вреда, причинена при отчетническа дейност да е съобразно условията по Кодекса на труда.

Интересен факт е, че нито в Закона за счетоводството, нито в Кодекса на труда, нито в приложимите национални или международни счетоводни стандарти, може да се открие определение на понятието „липса”. Друг факт е, че в приложимите счетоводни стандарти няма определение и на понятието „инвентаризация” за целите на счетоводството. Инвентаризацията като счетоводен и контролен процес може да се разглежда като утвърден търговски обичай в българската счетоводна теория и практика, която е намерила своето нормативно основание в действащите към момента Закон за счетоводството (чл. 28) и Търговски закон (чл. 53, ал. 2).

От счетоводна гледна точка, за определяне размера на вредата, която следва да се възстанови на работодателя, е необходимо да се изясни, дали са налице условията за третиране на увреждането (липсата) като търговска сделка по смисъла на Търговския закон или да се третира като възстановяване на претърпяна загуба за предприятието. Безспорно е, че липсата не може да бъде класифицирана като търговска сделка, тъй като не е сключена по занятие между търговци, нито е сключена при условията на сделка между равноправни страни, длъжни да спазват изискванията за доброволност, добросъвестност, законова форма и възможности за нейното разваляне, в съответствие с действащите закони за защита на потребителите²⁰¹. От тук и извода, че за възстановяване на претърпените вреди от липси не може да се търси търговска печалба, което изключва отнасянето на ценовата разлика между по-високата от продажната и отчетната цена във финансовия резултат на предприятие от нефинансовия сектор. Считаме, че прилагането на справедлива или продажна стойност за възстановяване на претърпените вреди от предприятието при установена липса на актив е неприложимо, тъй като не се отнася за сделка, сключени при чисто пазарни условия, още повече, че съгласно ал. 1 на чл. 205 от Кодекса на труда, имуществена отговорност може да се търси за претърпяната загуба, но не и за пропуснатата полза. Немаловажен е и факта, че ако предприятието си възстанови претърпените вреди по пазарна стойност, то най-вероятно ще инкасира приход, присъщ за търговската му дейност по занятие, без да има приключило съдебно производство за търсене на пълна имуществена отговорност. Определено задължително условие за възстановяване на претърпените вреди е влязло в сила съдебно решение или доброволно уреждане на спора, в изпълнение на клаузите по договор за бригадна отговорност.

В практиката има случаи, при които в цената на продаваните стоки се включва и определен процент за покриване на вреди от кражби. При такива случаи е некоректно работодателя да търси възможности за възстановяване на претърпените вреди чрез механизма на бригадната отговорност, освен ако действителните вреди превишават заложения процент.

В заключение, темата за бригадната отговорност при възстановяване на липси на активи в предприятията от нефинансовия сектор е изключително чувствителна, в предвид необходимостта от прецизно юридическо тълкуване и счетоводно интерпретиране, което често се свързва с търговската тайна, като способ за защита на икономическите интереси на работодателите. Като общ извод се налага, че бригадната отговорност е пълна имуществена отговорност при условията на сключен договор за бригадна отговорност. Неизпълнението на задълженията по договора за бригадната отговорност позволява на работодателя да търси възстановяване на претърпените вреди от липси, чрез търсенето на съдебна отговорност от неизправната страна по договора. Безспорно е, че по-добрата алтернатива спрямо търсената съдебна отговорност е доброволното уреждане на спора при спазване на действащото в момента законодателство по условията на сключения договор за бригадна отговорност, но само ако са спазени всички изисквания за доброволност при сключването му, както и за участие на работниците и служителите от бригадата при провеждането на инвентаризацията. Друг извод е, че търсената бригадна отговорност следва да се ограничи само до размера на претърпените вреди, заедно с дължимите лихви, но не и да се търсят приходи заради пропуснати ползи.

БИБЛИОГРАФИЯ

- [1] Иванова Росица и колектив, Методически въпроси на анализа на загубите от брак на продукция в промишлените предприятия, Колективна монография „Икономиката на България и Европейския съюз в глобалния свят“, ИК-УНСС, София, 2018, стр. 167, ISBN 978-619-232-089-8.

²⁰¹ Например действащия у нас Закон за защита на потребителите.

- [2] Йосифова, Десислава. Възможности за отчитането на загубите от брак в производството, сп. Актив, бр.6/2013.
- [3] Томева Милка и колектив, Финансов контрол, Издателство „Фабер“, В. Търново, 2016.
- [4] Регламент (ЕО) № 1126/2008 на комисията от 3 ноември 2008 година, ОВ на ЕС, бр. L320, посл. изм. с Регламент (ЕС) 2018/1595 на Комисията от 23 октомври 2018 г., ОВ на ЕС, бр. L 265.
- [5] Кодекс на труда, обн. в ДВ бр. 26/01.04.1986 г., посл. изм. и доп. ДВ. бр.92/06.11.2018 г.
- [6] Закон за счетоводството, обн. в ДВ бр. 95/08.12.2015 г., посл. изм. и доп. в ДВ. бр. 13/12.02.2019г.
- [7] Търговски закон, обн. в ДВ бр. 48/18.06.1991 г., посл. изм. ДВ. бр. 88/23.10.2018 г.
- [8] Закон за държавната финансова инспекция, обн. в ДВ бр. 33/21.04.2006 г., посл. изм. и доп. в ДВ. бр. 85/24.10.2017 г.
- [9] Закон за защита на потребителите, обн. ДВ бр. 99/09.01.2006 г., посл. изм. ДВ. бр.17/26.02.2019г.